

Ce înțelegem prin „a înțelege“?

— SOLOMON MARCUS —

CEL de-al nouălea Congres al Asociației Internaționale de Studii Semiotice s-a desfășurat în Finlanda, în două orașe: la Helsinki (11–13 iunie 2007) și, în continuare, la Imatra (14–17 iunie 2007). Sloganul Congresului a fost: „Communication, Understanding, Misunderstanding“. Augusto Ponzio, din Italia, a fost invitat să prezinte, în ședința plenară inaugurală, o privire de ansamblu asupra „comunicării“, iar mie mi-a revenit să fac acest lucru pentru termenul al doilea, „understanding“. Analogul său românesc, cuvântul „înțelegere“, risca să fie înțeles cu accepțiunea de „acord“ („agreement“); de aceea am preferat, în titlul de mai sus, să recurg la forma verbală activă, care nu mai prezintă această ambiguitate.

Fiecăreia dintre cele două prezentări i s-a acordat un sfert de oră. Ideea era de a repera câteva puncte fierbinți, câteva chestiuni controversate privind cei doi termeni, chestiuni care ar merita să se afle în atenția dezbaterilor care aveau să urmeze.

Prezint în continuare ideile pe care le-am propus participanților la Congres.

1. Prima dificultate de care ne izbim în abordarea ideii de „a înțelege“ este capacitatea acestui operator de a se referi la el însuși: întrebarea „cum înțelegem înțelegerea“ este chiar obiectul discuției de față. Ne aflăm în fața unei circularități, cu toate consecințele neplăcute pe care ea le produce. De altfel, „comunicarea“ prezintă și ea această circularitate; nu numai că putem comunica despre comunicare, dar cele mai multe acte de comunicare prezente în mass-media sunt de acest tip. Circularitatea deschide posibilitatea de a itera operatorul respectiv: cum înțelegem înțelegerea înțelegerei? dar înțelegerea înțelegerei înțelegerei? etc. Orice neclaritate sau aproximație în procesul înțelegerei poate produce astfel, prin escaladare, adică prin repetare indefinită, efecte care greu pot fi evaluate.

2. În legătură cu cele discutate la 1, să observăm situația delicată pe care o prezintă „auto-înțelegerea“ („self-understanding“), o problemă crucială în disciplinele cognitive, unde ne propunem să înțelegem propria noastră activitate de înțelegere. La

circularitatea operatorului „a înțelege“ se adaugă aici circularitatea provenită din faptul că obiectul care trebuie înțeles este chiar subiectul care dezvoltă acțiunea de a înțelege.

3. Poate fi înțelegerea altfel decât provizorie?

4. În ce măsură și în ce fel poate înțelegerea să depășească ipoteza sau conjectura? Care mai este statutul convingerilor și al certitudinilor, în lumina evoluțiilor din secolul care tocmai s-a încheiat?

5. Unde se plasează înțelegerea între hermeneutică (văzută ca o legătură directă cu lumea) și semiotică (în cadrul căreia orice înțelegere este mediată de semne)? Unde se situează înțelegerea în raport cu Martin Heidegger și Charles Sanders Peirce? sau în raport cu Paul Ricoeur și Algirdas J. Greimas?

6. Un alt mod de a formula alternativa de la punctul 5 ar fi: în ce fel este înțelegerea un mod uman de a fi și cum anume se situează subiectul, prin actul înțelegerei, în rețeaua de interacții triadice ale semioticii?

7. Este adevărat că orice act de înțelegere se bazează pe un proces de învățare? Mai general, care este legătura dintre înțelegere și învățare? În ce condiții este vorba de o învățare de tipul stimul-răspuns și în ce condiții avem a face cu învățarea care constă într-o interacțiune a factorilor innăscuți cu cei dobândiți?

8. Ținând seamă de faptul că învățarea este, în general, un proces cu o infinitate de etape, din care realizăm, la un anumit moment, numai o parte finită a lor, și admițând legătura dintre înțelegere și învățare (cf. punctul 7), putem recunoaște aici un mod de a stabili că și înțelegerea este, în general, un proces cu o infinitate de etape? În cazul unui răspuns afirmativ, ar rezulta că înțelegerea nu este doar provizorie (punctul 3), ea este și aproximativă, parțială.

9. Rezultă din cele de mai sus că înțelegerea ar fi o chestiune de grad,

nu un predicat binar. Cât de mult se ține seamă de acest fapt în modul de evaluare la diferite examene și concursuri? Ce sens se mai poate atribui neînțelegerii, atunci când este vorba de o operă de artă?

10. Este înțelegerea unei distincții binare (cum ar fi aceea dintre roșu și verde în traficul rutier) cel mai simplu, mai rudimentar act de înțelegere, „atomul de înțelegere“? Dacă răspunsul este afirmativ, putem, pe această bază, defini o măsură a complexității unui act de înțelegere, după modelul folosit de Shannon în definirea, cu ajutorul bitului, a măsurii unei cantități de informație?

11. Modul în care înțelegem lumea este puternic marcat de acțiunea unor paradigme sociale, istorice și culturale dominante; unele dintre aceste paradigme au forma unor metafore cognitive. Mai sunt și alte elemente care influențează procesul de înțelegere: diferite presupuziții, credințe și alți factori, impliți sau expliți, considerați de autori ca Gadamer, Buber, Lévinas și Habermas. În aceste condiții, este oare necesară o altă logică, de exemplu aceea bazată pe interacțiunea întrebărilor și răspunsurilor, cum cere Gadamer?

12. Înțelegerea se bazează, de obicei, pe comunicare. Dar, pe de altă parte, este un fapt recunoscut că înțelegem mai mult decât putem spune (înțelegem, privindu-l pe A, că el este o persoană unic determinată, cunoscută anterior, dar nu putem exprima în cuvintele unicitatea feței lui A), după faptul unim multe lucruri pe care, de fapt, nu le înțelegem. Care este aria de acțiune a înțelegerii neexprimabile? Dar a sintaxei căreia nu i se asociază nici o semantică?

13. Tentația ludică pe care o oferă semnele poate fi uneori mai puternică decât dorința de a le înțelege. Fenomenul este cu deosebire vizibil la copii, iar lucrul la calculator este și el o sursă bogată de jocuri cu semnele. Dezlănțuirea combinatorială

la nivel sintactic poate anula nevoia de semantică. Care este, de fapt, raportul dintre nevoia de a înțelege și tentația ludică în operarea cu semne? Există primejdia ca respectul regulilor sintactice să devină mai important decât prezența dimensiunii semantice? Să fie aici sursa acelei schizofrenii semiotice care se constată în manifestările unor elevi, ca urmare a unei educații în care corectitudinea este mai importantă decât sensul?

14. În afară de „înțelegerea liniară“, care se referă la entități preexistente, putem vorbi despre „înțelegerea circulară“, adică relativă la entități care se constituie chiar sub acțiunea procesului de înțelegere. Dar conștiința acestui al doilea tip de înțelegere este de obicei foarte slabă. Cum am putea s-o stimulăm?

15. În ce condiții devine credința o formă de înțelegere? Care este relația dintre ele?

16. Care sunt posibilitățile de a controla corectitudinea unei înțelegeri? Care sunt tipurile de înțelegere la care problema corectitudinii nu se pune?

17. Cum s-ar putea realiza o tipologie a înțelegerii pe o bază lingvistică? De exemplu, luând ca reper diferite tipuri de verbe care sunt folosite în exprimarea diferitelor aspecte ale înțelegerii: a învăța, a preda, a verifica, a testa, a fi conștient de, a semnifica, a relata; a te mira, a întreba, a asculta ce-ți spune interlocutorul, a contempla, a simți; a sesiza, a discerne, a bănuia, a intui, a imagina, a visa, a disimula, a crede, a percepe, a te îndoi; a observa, a experimenta, a măsura, a evalua, a explica, a argumenta, a demonstra, a arăta; a analiza, a opera o inferență, a conjectura, a sintetiza, a convinge, a sugera, a calcula, a decoda, a te ruga etc.

Observăm că aceste verbe ocupă toate zonele cognitivului, de la abordarea analitic-sintetică la cea experimentală și de la abordarea experiențială la cea holistică. ▀

